

УДК 658.589:338.432

INNOVATIONS AND ACTIVATION DIRECTIONS INNOVATIVE ACTIVITY DEVELOPMENT IN THE AGRICULTURAL SECTOR ІННОВАЦІЇ ТА НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Dadar T.G. / Дудар Т.Г.

d.e.s, prof. / д.е.н., проф.

ORCID: 0000-0002-4883-064X

Ternopil National Economic University,

Ternopil, Lvivska 11, 46000

Тернопільський національний економічний університет,

Тернопіль, вул. Львівська 11, 46000

Анотація: Розкрито економічну сутність інноваційної діяльності в економіці та специфіку застосування основних понять теорії інновацій в аграрному секторі. Зазначено, що агроінновація це кінцевий результат системних впроваджень новацій в аграрну сферу (сорту рослин, порід тварин, технологій вирощування тощо), який призвів до отримання економічного, соціального, екологічного ефекту і забезпечив процес розширеного відтворення. Вказано, що специфіка застосування основних понять теорії інновацій до сільського господарства має свої характерні особливості, які полягають у влітанні його технологічних процесів в процеси, що відбуваються у природному середовищі, в участі у виробництві живих організмів, які можуть також бути об'єктами інновацій.

Здійснено аналіз чинників, які перешкоджають впровадженню інновацій в сільському господарстві. Встановлено, що заважають впровадженню інновацій в аграрних підприємствах, в першу чергу, відсутність фінансових можливостей та нестабільність законодавства в країні.

Встановлено, що інноваційна діяльність в інноваційно-активних підприємствах є вирішальним чинником ефективного розвитку й нарощування обсягів аграрного виробництва. Вона зумовлює якісні зміни технологій виробництва, суттєві зрушення в його структурі, переоцінку системи мотивації.

Запропоновано напрями активізації інноваційної діяльності в сільськогосподарських підприємствах за рахунок впровадження у виробництво нових конкурентоспроможних технологій у рослинництві та тваринництві, застосування високопродуктивних порід у тваринництві та стійких до хвороб і несприятливих природно-кліматичних проявів сортів і гібридів рослин, біотехнологій, що дають змогу одержати нові високоякісні продукти з оздоровчим і профілактичним ефектом, застосування нових технологічних засобів і технологій обробки ґрунту, очищення та зберігання сировини, застосування енергозберігаючих технологій, екологічних інновацій, які відповідно дають змогу підвищувати врожайність та продуктивність, мінімізувати втрати й підтримувати якісний стан навколишнього природного середовища.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційна модель, аграрний сектор, інноваційна продукція, агроінновації, інноваційно-активні підприємства.

Постановка проблеми. Перехід до інноваційної моделі розвитку економіки України має особливо важливе значення для аграрного сектора, який забезпечує продовольчу безпеку держави, адже сільськогосподарське виробництво разом з лісовим та рибним господарством формують 27,5 відсотка валового внутрішнього продукту, у сільській місцевості проживає майже третина загальної кількості населення [11, с. 205].

Інноваційне оновлення вітчизняного аграрного сектора, перехід на

інноваційну модель розвитку економіки є природним наслідком інтеграції України у світовий економічний простір, де вплив конкуренції дуже великий, а екстенсивна модель розвитку повністю вичерпала свої можливості.

В цьому контексті надзвичайно актуальним і важливим є питання формування стратегічних орієнтирів ефективного розвитку національного аграрного сектора в аспекті інноваційності галузі, які б наповнилися новими знаннями, сучасними технологіями й інформацією.

Аналіз останніх досліджень. Актуальним проблемам різних аспектів інновацій, економічної сутності інноваційного розвитку присвячені праці зарубіжних та вітчизняних вчених. Найбільш відомими є праці О.І. Дацій [1], М.І. Грицаєнко [12], О.В. Кота [6], Л.І. Курило [4], Ю.О. Лупенка [5], І. Луциків [8], М.Й. Маліка [5], Д. Рікардо [14], П.Т. Саблука [4], В.П. Ситника [10], А. Сміта [14], О.Г. Шпикуляка [12], Й. Шумпетера [13] та інших.

Високо оцінюючи їх наукові доробки, варто звернути увагу на те, що питання інноваційного розвитку аграрного сектора, формування напрямів активізації інноваційної діяльності в галузі виявилися недостатньо розробленими, що і визначило мету нашого дослідження.

Мета статті – розкрити економічну сутність інноваційної діяльності в економіці, здійснити аналіз чинників, які перешкоджають впровадженню інновацій в сільському господарстві, обґрунтувати стратегічні підходи щодо активізації інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах основою стабільного зростання економіки країни, як і аграрного сектора зокрема є інноваційна діяльність.

З метою вироблення науково-методичних підходів до проблем дослідження інноваційної сфери та аграрного сектора економіки слід з'ясувати економічну сутність інноваційної діяльності, вивчити еволюцію концепції теорії інновацій.

Вагомі наукові погляди на сутність інновацій закладені ще класичною політичною економією, її основоположники Давид Рікардо та Адам Сміт вже тоді розглядали окремі аспекти економічних інновацій. Зокрема, Давид Рікардо наголошував: “Той хто зробив відкриття машини ... буде насолоджуватися додатковими перевагами, продукуючи більший прибуток” [13, с. 35]. Адам Сміт вказував на економічні інновації, що виникають під впливом технічного прогресу внаслідок праці в суспільстві.

Основоположником теорії інновацій вважають австрійського економіста Йозефа Шумпетера, який в своїй роботі “Теорія економічного розвитку”, виданій в 1912 р., розглядав інновацію (нові комбінації) як засіб підприємництва для здобуття прибутку. В її зміст він втілював “... конструювання нових способів виробництва і продуктів. У більш широкому, філософському змісті – це функція розвитку культури як сукупності життєдіяльності людини. Нововведення є цілісною внутрішньою суперечливою й динамічною системою” [12, с. 156].

В сучасній економічній літературі існують різні підходи до класифікації інновацій, тобто до виділення їх класифікаційних ознак та видів, в яких

зосереджується увага на розгляді інновацій виключно за предметним змістом (або за сферою застосування) при цьому виділяють продуктові, технологічні, організаційно-управлінські, ресурсні та ринкові інновації [4, с. 12].

Інновації є засобом динамічної конкурентної боротьби, а невід'ємною ознакою інноваційної діяльності є вихід конкурентоспроможної продукції на ринок. У результаті інноваційної діяльності створюються інноваційні продукти (результати науково-дослідних робіт), інноваційна продукція (товар з новими для ринку якостями та властивостями), а також інновації (новостворені або вдосконалені технології, продукція чи послуги, організаційно-технічні рішення).

Відповідно до Закону України “Про інноваційну діяльність” суб’єктами інноваційної діяльності є фізичні та (або) юридичні особи України, є фізичні та (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об’єднання цих осіб, які здійснюють в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові й інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в нашій країні інноваційних проектів [3, с. 883].

Більш розгорнуту класифікацію здійснює І. Луциків [8, с. 91-92], який розглядає інновації за призначенням, за результатами, за охопленням частини ринку, за сферою поширення, за темпами впровадження, за формою, за циклічним розвитком.

Специфіка застосування основних понять теорії інновацій до сільського господарства має свої характерні особливості, які полягають у вплетанні його технологічних процесів в процеси, що відбуваються в природному середовищі, в участі у виробництві живих організмів, які можуть також бути об’єктами інновацій.

З точки зору О. Кот агроінноваціями слід вважати “... системні впровадження в аграрну сферу результатів науково-дослідницької роботи, що призводять до позитивних якісних та кількісних змін у характеристиці взаємозв’язків між біосферою та техносферою, а також поліпшують стан навколишнього середовища” [7, с. 32].

О. Шпикуляк і М. Грицаєнко вважають, що “... агроінновація – це перетворення в аграрній сфері, метою яких є одержання різних видів ефектів на основі задоволення певних соціальних потреб для забезпечення продовольчої безпеки країни” [11, с. 16].

Виходячи з вищенаведеного випливає, що агроінновація це кінцевий результат системних впроваджень новацій в аграрну сферу (сорту рослин, порід тварин, технологій вирощування тощо), який призвів до отримання економічного, соціологічного, екологічного ефекту і забезпечив процес розширеного відтворення.

Для виявлення існуючих проблем щодо розвитку та визначення подальших напрямів забезпечення ефективної інноваційної діяльності в аграрній сфері нами було проведено соціологічне опитування керівників та спеціалістів Львівської і Тернопільської областей 53 агропідприємств різних організаційно-правових форм господарювання.

Встановлено, що серед чинників, які, на думку респондентів заважають

впровадженню інновацій у їх підприємствах найбільшу частку мають відсутність фінансових можливостей – 78,2% відповідей, та нестабільність законодавства – 75,4% відповідей (рис. 1). Майже половина опитаних респондентів відчувають погану забезпеченість необхідною інформацією, відсутність нових ідей.

Аналіз результатів соціологічного дослідження, зокрема найбільш вагомого негативного чинника, показує, що на відсутність фінансових можливостей скаржилися 100% опитаних респондентів з виробничих сільськогосподарських кооперативів, 85,6% – приватних аграрних підприємств, 77,2% – з фермерських господарств та інших форм господарювання.

Вважаємо, що при відповіді на це запитання керівники і спеціалісти в певній мірі приховували свої реальні можливості, адже переважна їх кількість – 96,5% оцінила фінансовий стан власного підприємства як задовільний, добрий та відмінний, але скаржились в першу чергу на відсутність фінансових можливостей.

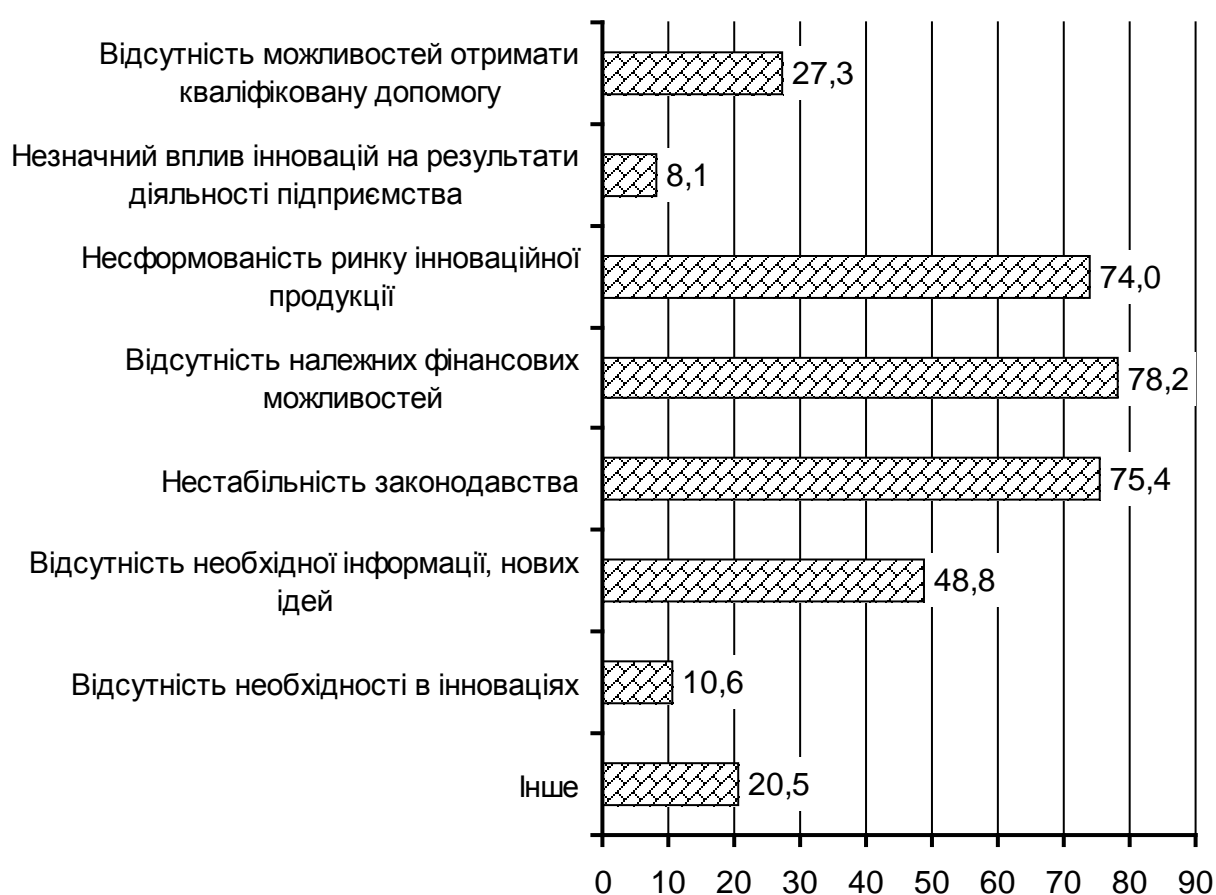

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів щодо чинників, що перешкоджають впровадженню інновацій в аграрному секторі, %

Джерело: Побудовано на основі соціологічних досліджень

З дослідження випливає, що важливою складовою вітчизняного ринку інновацій, рушіями науково-технічного прогресу виступають інноваційно-активні підприємства. Взірцем такого типу підприємств є ТОВ “Україна” Під волочиського району на Тернопільщині, де в молочному тваринництві основну

ставку зроблено на імпорту селекцію нетелів голштинської породи. У 2016-2017 рр. господарство закупило в Німеччині 900 високопродуктивних племінних тварин. Для відтворення власного поголів'я використовують винятково сперму канадської селекції, яка гарантує народження не менше 90% теличок.

Інноваційний підхід в молочному тваринництві ТОВ “Україна” успішний і вже дає належну віддачу. Завдяки зусиллям висококваліфікованих спеціалістів, науково-обґрунтованій і збалансованій годівлі тварин, належному ветеринарному догляду та умовами утримання в 2018 р. в господарстві в середньому надоїли від кожної із 1140 корів по 10765 кг молока, тоді як в Україні цей показник досяг в середньому – 6054 кг на корову. Від реалізації молока підприємство отримує високі прибутки, що позитивно позначається на рівні оплати праці тваринників, яка в середньому сягає 18 тис. грн. щомісячно. За право переробляти молоко із інноваційно-активного підприємства розгорнулася конкурентна боротьба між молокозаводами України, адже все вироблене молоко в ТОВ “Україна” лише екстра-класу [1, с. 1].

Для сільського господарства України питання активізації інноваційної діяльності набуває особливого значення. Водночас, інноваційні процеси в цій галузі мають певні особливості, які пов'язані з її специфікою, а саме: наявністю живих організмів, сезонністю, підвищеними ризиками тощо. Тому саме в сільському господарстві, на відміну від інших галузей, розвиток інновацій відбувається повільніше, що вимагає застосування на державному рівні мотиваційних економічних інструментів, прояву ініціативи сільськогосподарських товаровиробників.

Стратегічними напрямками активізації інноваційної діяльності в сільськогосподарських підприємствах є впровадження у виробництво нових конкурентоспроможних технологій виробництва сільськогосподарської продукції у рослинництві та тваринництві; застосування високопродуктивних порід у тваринництві та стійких до хвороб і несприятливих природо-кліматичних проявів сортів і гібридів рослин; біотехнологій, що дають змогу одержати нові високоякісні продукти з оздоровчим і профілактичним ефектом; застосування нових технічних засобів і технологій обробітку ґрунту, очищення та зберігання сировини; застосування енергозберігаючих технологій, екологічних інновацій, які відповідно дають змогу підвищити врожайність та продуктивність, мінімізувати втрати й підтримувати якісний стан навколишнього природного середовища.

Висновки. Таким чином, з проведеного дослідження випливає, що інноваційна діяльність в аграрному секторі є різновидом підприємницької діяльності. Тому в інноваціях мають бути зацікавлені, насамперед сільськогосподарські товаровиробники. Інноваційна пасивність керівників і спеціалістів агропідприємств пов'язана значною мірою з вкрай незадовільними фінансовими можливостями, а також нездатністю значної частини кадрів адаптуватися до ринкових умов господарювання.

Національна модель інноваційного розвитку в аграрній сфері повинна забезпечити об'єднання зусиль державних органів, установ, організацій,

закладів науково-технічної сфери, підприємницького сектора економіки на користь прискореного використання досягнень науки і технологій з метою реалізації національних стратегічних інтересів.

Література

1. В “Україні” – молочний рекорд // Сільський господар. Всеукраїнська громадсько-політична газета. – 2019. - № 4 (88). – С. 12.
2. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України / О.І. Дацій// – К.: ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2004. – 428 с.
3. Закон України “Про інноваційну діяльність” // Відомості ВР України. Вид. офіц. – К.: 2002. - № 36. – 882-892.
4. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент [Текст]: підручник / С.М. Ілляшенко. – Суми: Університетська книга, 2010. – 334 с.
5. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: [монографія] / П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.
6. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи: [монографія] / Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2014. – 516 с.
7. Кот О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення / О.В. Кот // Проблеми науки. – 2008. - № 9. – С. 30-37.
8. Луциків І. Економічна суть інноваційної діяльності / І. Луциків // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2(27). – С. 89-95.
9. Ситник В.П. Завдання наукових установ УААН щодо організації наукового менеджменту у сфері інтелектуальної власності та маркетингу інновацій / В.П. Ситник // Економіка АПК. – 2005. - № 8. – С. 3-9.
10. Статистичний щорічник України за 2017 р. // Державна служба статистики України: Відповідальна за випуск О.А. Вишнеvsька. – К.: 2018. – 540 с.
11. Шпикуляк О.Г., Грицаєнко М.І. Розвиток інноваційної діяльності в аграрній сфері: менеджмент та ефективність: Монографія / О.Г. Шпикуляк, М.І. Грицаєнко. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. – 424 с.
12. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала и цикла конъюнктуры): Перевод с нем./ Йозеф Алоис Шумпетер – М.: Прогресс, 1982. – 453 с.
13. Ricardo David (1830). On the Principles of Political Economy and Taxation / Ricardo David, 1971. – London: Penguin Books.

References:

1. V “Ukrayini” – molochnyy record (2019). Silskyu hospodar. Vseukrayinska hromadskopolitychna hazeta. No 4 (88). – pp. 12. [in Ukrainian].
2. Datsiy O.I. (2004). Rozvytok innovatsiyanoi diyalnosti v ahropromyslovomu vyrobnytstvi Ukrayiny [Development of innovative activity in agroindustrial production of Ukraine]. NNTS “Instytut ahrarnoyi ekonomiky” – NSC “Institute of Agrarian Economics”. – 428 p. [in Ukrainian].

3. Закон Украйини “Pro innovatsiynu diyalnist” [The law of Ukraine «On innovation activit]. (h.d.). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from Http.: zakon.rada.gov.ua/go/40-15 [in Ukrainian].
4. Illyashenko S.N. (2010). *Innovatsiynny menedzhment [Innovation management]*. Sumy: Universytetska knyha, p. 334 [in Ukrainian].
5. Sabluk P.T, Shpykulyak O.H., Kurylo L.I. (2010). *Innovatsiyna diyalnist v ahrarniy sferi: instytutsionalnyy aspekt [Innovative activities in the agrarian sector: the institutional aspect]*. NNTS “Instytut ahrarnoyi ekonomiky” 2010. p. 706. [in Ukrainian].
6. Lupenko Y.O., Malik M.Y., Shpykulyak M.Y. (2014). *Innovatsiyne zabezpechennya rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy: problemy ta perspektyvy [Innovative provision of agricultural development in Ukraine: problems and perspectives]* NNTS “Instytut ahrarnoyi ekonomiky” 2014. p. 516. [in Ukrainian].
7. Kot O.V. (2008). *Teoretychni aspekty innovatsiynoho rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky ta yoho orhanizatsiyno-ekonomichne zabezpechennya [Theoretical aspects of innovative development of the agrarian sector of the economy and its organizational and economic support]*. *Problemy nauky - Problems of science*, No 9. pp. 30-37. [in Ukrainian].
8. Lutsykyv I. (2010). *Ekonomichna sut innovatsiynoyi diyalnosti [The economic essence of innovation activity]*. *Halytskyy ekonomichnyy visnyk – Galician Economic Herald*. No 2(27). pp. 89-95. [in Ukrainian].
9. Sytnyk V.P. (2005). *Zavdannya naukovykh ustanov UAAN shchodo orhanizatsiyi naukovooho menedzhmentu u sferi intelektualnoyi vlasnosti ta marketynhu innovatsiy [The tasks of the scientific institutions of the Ukrainian Academy of Sciences on the organization of scientific management in the field of intellectual property and marketing of innovations]*. *Ekonomika APK – Economy AIC*. No 8. – pp. 3-9. [in Ukrainian].
10. Vyshnevskya O.A. (2018). *Statystychnyy shchorichnyk Ukrainy za 2017 r. [Statistical Yearbook of Ukraine for 2017]*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy – State Statistics Service of Ukraine. p. 540. [in Ukrainian].
11. Shpykulyak O.H., Hrytsayenko M.I. (2016). *Rozvytok innovatsiynoyi diyalnosti v ahrarniy sferi: menedzhment ta efektyvnist [Development of innovative activity in agrarian sphere: management and efficiency]*. – Kherson: OLDI-PLYUS. – p. 424. [in Ukrainian].
12. Shumpeter Y.A. (1982). *Teoriya ékonomycheskoho razvytyya (Yssledovanye predprynymatelskoy prybyly, kapytala y tsykla konyunktury) [Theory of Economic Development (Investigation of entrepreneurial profit, capital and cycle of conjuncture)]*: – Moscow: Prohress. – p. 453.
13. Ricardo David (1830). *On the Principles of Political Economy and Taxation / Ricardo David, 1971. – London: Penguin Books.*

Аннотация. Раскрыта экономическая сущность инновационной деятельности в экономике и специфика применения основных понятий теории инноваций в аграрном секторе. Отмечено, что агроинновация это конечный результат системных внедрений новаций в аграрную сферу (сорта растений, пород животных, технологий выращивания и т.п.), привел к получению экономического, социального, экологического эффекта и обеспечил процесс расширенного воспроизводства. Указано, что специфика применения основных понятий теории инноваций в сельское хозяйство имеет свои характерные особенности, которые заключаются в влечение его технологических процессов в процессы, происходящие в среде, в участии в производстве живых организмов, которые могут также быть объектами инноваций.

Осуществлен анализ факторов, препятствующих внедрению инноваций в сельском хозяйстве. Установлено, что препятствуют внедрению инноваций в аграрных предприятиях, в первую очередь, отсутствие финансовых возможностей и нестабильность законодательства в стране.

Установлено, что инновационная деятельность в инновационно-активных

предприятиях является решающим фактором эффективного развития и наращивания объемов аграрного производства. Она предопределяет качественные изменения технологий производства, существенные сдвиги в его структуре, переоценку системы мотивации.

Предложены направления активизации инновационной деятельности в сельскохозяйственных предприятиях за счет внедрения в производство новых конкурентоспособных технологий в растениеводстве и животноводстве, применение высокопродуктивных пород в животноводстве и устойчивых к болезням и неблагоприятным природно-климатическим проявлениям сортов и гибридов растений, биотехнологий, позволяющих получить новые высококачественные продукты с оздоровительным и профилактическим эффектом, применение новых технологических средств и технологий обработки почвы, очистки и хранения сырья, применения энергосберегающих технологий, экологических инноваций, которые в соответствии позволяют повышать урожайность и производительность, минимизировать потери и поддерживать качественное состояние окружающей природной среды.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, инновационная модель, аграрный сектор, инновационная продукция, агроинновация, инновационно-активные предприятия.

Abstract. The economic essence of innovation activity in the economy and specificity of application of the basic concepts of the theory of innovations in the agrarian sector are revealed. It is noted that the aggravation is the final result of systematic innovations in the agrarian sphere (a variety of plants, breeds of animals, growing technologies, etc.), which led to obtaining economic, social, ecological effect and provided an expanded reproduction process. It is specified that the specificity of the application of the basic concepts of theories of innovations to agriculture has its own distinctive features, which consist of the management of its technological processes in the processes occurring in the natural environment, in the participation in the production of living organisms, which can also be objects of innovation.

The analysis of factors hindering the introduction of innovations in agriculture is carried out. It has been established that it hinders the introduction of innovations in agrarian enterprises, first of all, the lack of financial capacity and instability of legislation in the country.

It has been established that innovative activity in innovation-active enterprises is a decisive factor in the effective development and increase of volumes of agrarian production. It leads to qualitative changes in production technologies, significant changes in its structure, reassessment of the system of motivation.

The directions of activization of innovation activity in agricultural enterprises by introducing new competitive technologies in crop and livestock production, application of high-yielding breeds in livestock breeding and resistant to diseases and adverse natural and climatic manifestations of plant varieties and hybrids, biotechnologies, allowing to receive new high-quality products, are offered. with a health and preventive effect, application of new technological means and technologies of cultivation of soil, cleared the use and storage of raw materials, the application of energy saving technologies, and environmental innovations, which, respectively, enable them to increase yield and productivity, minimize losses and maintain a good environmental status.

Key words: innovation, innovative activity, innovative model, agrarian sector, innovative products, innovation-active enterprises.

Стаття відправлена: 20.03.2019 р.

© Дудар Т.Г.